

ресурс] : Наказ № 1243 від 31.10.2011 р. Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України. – Режим доступу : <http://news.yurist-online.com/laws/43797>.

The article describes the pedagogical conditions of forming interpersonal communication between children with disorders of musculoskeletal system and their healthy counterparts in an inclusive class. In particular: forming of the psychological and moral readiness of healthy pupils to coeducation with their classmates with disorders of musculoskeletal system; special training of children with disorders of musculoskeletal system to the inclusion in the collective of healthy counterparts; account the individual characteristics of mental and physical development of each pupil with mandatory release intact personality traits; gradual inclusion of children with disorders of musculoskeletal system in the collective of the class; use of interactive methods and techniques of training and education in the educational process, including the creation of a situation of success for children with disorders of musculoskeletal system; introduction in educational process of special events aimed at creating of collective of inclusive class; complex interaction of all the professionals who work in an inclusive class; forming of professional competence of teachers in the field of forming of pupils' collective of inclusive class; involvement of parents to psycho-pedagogical support children of inclusive class.

Found that the introduction of pedagogical conditions contributed to improving the social status of children with disorders of musculoskeletal system in inclusive classes.

Keywords: children with disorders of musculoskeletal system, inclusive education, the forming of communication, collective of inclusive class.

Отримано 1.9.2014

УДК 376-056.36.015.3:159.952

В.В. Шорохова

УВАГА ТА ПСИХОСОМАТИЧНИЙ СТАН РОЗУМОВО ВІДСТАЛИХ ШКОЛЯРІВ 1-3 КЛАСІВ

У статті викладено особливості стану уваги розумово відсталих школярів 1 - 3 класів. Доведено залежність специфіки функціонування уваги від соматичного та психічного стану здоров'я розумово відсталих учнів. Використання корекційних ігор дозволило поліпшити увагу розумово відсталих школярів у процесі їх навчальної діяльності.

Ключові слова: розумово відсталі школярі, психосоматичний стан, увага, корекція, корекційні ігри, інформаційно-комунікаційні технології.

В статті изложены особенности состояния внимания умственно отсталых школьников 1- 3 классов. Доказана зависимость специфики функционирования внимания от состояния соматического и психического здоровья умственно отсталых учащихся. Использование коррекционных игр позволило улучшить внимание умственно отсталых школьников в процессе их учебной деятельности.

Ключевые слова: умственно отсталые школьники, психосоматическое состояние, внимание, коррекция, коррекционные игры, информационно-коммуникационные технологии.

Постановка проблеми. Сучасна мета державної освітньої політики передбачає створення освітнього середовища, що забезпечує успішне навчання дітей з порушеннями психофізичного розвитку. Розвиток сучасної цивілізації породжують і негативні фактори, які впливають насамперед на здоров'я людей. Зокрема, серед розумово відсталих учнів зростає кількість дітей з різними соматичними порушеннями.

"Розумова відсталість визначається не етіологічними факторами, а їх раннім впливом на мозок дитини. Зокрема, різні вроджені, спадкові, набуті шкідливі впливи в пренатальний і ранній постнатальний періоди призводять до загального психічного недорозвинення" - вказує В.М. Синьов [7, с. 67].

Щодо таких дітей педагоги, на відміну від медиків, почали вживати термін "комплексні порушення" (В.М. Синьов, Г.М. Коберник), або "діти з супутніми, складними порушеннями" (О.Д. Гонєєв). Під складними вадами розвитку М.Г. Блюміна, Н.О. Александрова, Т.А. Басилова розуміють наявність двох або більше виражених первинних порушень у однієї дитини. Особливістю такої дитини є те, що первинний дефект пов'язаний у неї не з одним, а з рядом порушень, що полягає у повному або частковому випаданні функцій різних аналізаторів. (Л.С. Виготський). Між тим, Л.С. Виготський неодноразово згадував про взаємозв'язок і взаємовплив різних функцій організму, як психічних, так і соматичних. Зважаючи на це, ми дійшли висновку про необхідність корекції уваги у розумово відсталих молодших школярів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Психологи розглядають увагу як спрямованість психічної діяльності, свідомості людини на певні предмети та явища. Як одну з функцій довільної регуляції психічної діяльності людини розглядають її психологи А.Б. Ананьєв і Л.С. Виготський. Л.С. Виготський вказував, що увага дітей завжди спрямовується і керується інтересом, тому причиною неухвальної дитини завжди є розбіжність двох ліній у педагогічній діяльності: власне

інтересу і пропонуваніх учителем знань. Тому педагог повинен проявляти турботу одночасно до уваги і до неухважності дитини, через які така дитина часто буває дуже неухважною. З огляду на це, бажано з метою корекції уваги формувати у розумово відсталіх учнів інтерес до будь-якої діяльності, яку виконуватимуть.

Як динаміку функціонування організації психічної діяльності тварин і людини, фізіологічною основою яких є джерело оптимального збудження і домінанта, розглядав увагу Є.А. Мілерян. Увага визначена ним як форма організації психічної діяльності людини, в основі якої лежить певне співвідношення основних нервових процесів мозку як джерела оптимального збудження або домінанти. Увага як форма організації відображальної діяльності є необхідною умовою утворення нових та удосконалення наявних зв'язків, що лежать в основі будь-якого навчання і виховання. Тому вміння опанувати увагою школярів є необхідною передумовою успіху навчально-виховної роботи з ними [6].

На думку О.В. Гуніної, увага забезпечує вибіркове ставлення до предметів, явищ, ситуацій, допомагаючи свідомості людини концентруватися на значущих об'єктах і мати чітку інформацію про них. Обсяг уваги забезпечує отримання на належному рівні інформації, яка спрямовує свідомість людини на певний об'єкт. Крім того, обсяг уваги характеризує здатність людини переробляти інформацію [4]. І.І. Ахтам'янова, вивчаючи особливості регуляції та саморегуляції уваги, дійшла висновку, що здатність до розподілу уваги визначає успішність навчання і практичної діяльності, оскільки регулювальна функція уваги полягає в організації як психічної, так і практичної діяльності людини.

Вивчаючи особливості уваги учнів молодших класів допоміжної школи С.В. Лієпінь довела, що у школярів з неухвадненою формою олігофренії спостерігається найменше відставання від норми в показниках обсягу уваги, стійкості, розподілу, а також у динаміці розвитку цих властивостей [5]. Тому стан уваги молодших розумово відсталіх школярів проявляється в одній з провідних складових психіки - когнітивній сфері.

Будучи однією з психічних функцій, увага тісно пов'язана з іншими психічними функціями, на що вказував Л.С. Виготський, розглядаючи міжфункціональні зв'язки як центральний момент розвитку свідомості і як продукт її прижиттєвого індивідуального розвитку.

Мета статті полягає у висвітленні залежностей уваги від їхнього психосоматичного стану та особливостей її корекції.

У результаті аналізу даних медико-психолого-педагогічного обстеження 204 розумово відсталіх учнів 1 - 3 класів, ми виділили дві групи школярів з наявними у них порушеннями і відхиленнями у психофізичному розвитку. Одну групу (58%) склали діти, у яких розумова відсталість супроводжувалася соматичними порушеннями. У них поряд з розумовою відсталістю наявні соматичні захворювання, в

результаті чого порушується узгодженість рівнів емоційної регуляції, виникають різні емоційно - поведінкові розлади, які обумовлюють відхилення у психічному розвитку дітей. Цю групу склали розумово відсталі діти з порушеннями зору (міопія, амбліопія), хронічним тонзилітом, порушеннями слуху, кіфозом, сколіозом, плоскостопістю і т.п. Так, у 12% обстежених виявлено плоскостопість; у 5,5% дітей спостерігався кіфосколіоз; 1,5 % мали серцево - судинні захворювання; 7,5% - склали діти з синдромом Дауна ; у 4,5% респондентів наявна мінімальна мозкова дисфункція; у 1,5% дітей - гідроцефалія; у 2% дітей виявлено викривлення носової перетинки; 13,5 % учнів мали різні зорові порушення. Серед обстежених респондентів найбільше виявлено дітей з хронічним тонзилітом - 19% , що заважає їм тривалий час зосереджуватися на предметі діяльності. Найбільш часто в особистих справах учнів вказується, що діти часто хворіють респіраторними захворюваннями, мають загострення хронічного тонзиліту, аденоїди. Аденоїди заважають носовому диханню, в результаті чого порушується кровопостачання мозку киснем і дитина починає дихати ротом, іноді навіть хрипить . Це призводить до швидкої стомлюваності і як наслідок - порушення уваги. Нервові клітини втрачають сприйнятливність, не реагують на різні подразники, часто при цьому настає сонливість. Дитина стає розсіяною, швидко стомлюється, перестає реагувати на дії оточуючих.

У другу групу увійшли учні, у яких розумова відсталість супроводжувалася нервово-психічними порушеннями (42%). Найбільший відсоток (18%) склали діти з психоорганічним синдромом; 3,5 % - діти з епілепсією; у 16% наявні аутистичні риси особистості; 4,5 % - діти з психопатією. Характерно, що у всіх 204 респондентів спостерігалися як мовленнєві порушення, так і порушення уваги.

З метою корекції уваги у сучасних молодших розумово відсталих школярів ми використали наступні ігри:

- ігри для корекції концентрації уваги: "Порівняй", "Рахуй", "Роби так, як я кажу";
- ігри для корекції стійкості уваги: "Допоможи", "Переможець", "Знайди будиночок";
- ігри для корекції розподілу уваги "Продовжи", "Кодування", "Слухай і повторюй";
- ігри для корекції переключення уваги: "Живий - не живий", "Хто уважний", "Домалюй, чого не вистачає";
- ігри для корекції обсягу уваги: "Склади так, як я!", "Знайди два однакових малюнки", "Звуки-предмети".

Підготовка розумово відсталих учнів до сучасного життя в інформаційному суспільстві є нагальною потребою часу. Для розумово відсталих молодших школярів "спілкування" з комп'ютером є цікавим і захоплюючим, має позитивний вплив на становлення дитини як

особистості, розширює можливості розвитку соціально-побутової компетенції та інтеграції в сучасне суспільство.

На актуальність використання інформаційно - комунікаційних технологій (ІКТ) для розумово відсталих дітей звернули увагу вчені: В. Синьов,

М. Шеремет, С. Миронова, Н. Глазкова, Ю. Сакуліна, О. Лекгій, Е. Кутепова,

Н. Курнікова та ін. . Інформатизація та комп'ютеризація навчального процесу спеціальних шкіл для розумово відсталих дітей є багатоаспектним науково - педагогічним дослідженням. Результати досліджень свідчать, що комп'ютерні технології розширюють корекційно-педагогічні можливості спеціальних шкіл для розумово відсталих дітей, оскільки стимулюють пізнавальну активність учнів, посилюють їх мотивацію до навчання, сприяють максимальній індивідуалізації навчальної діяльності, оптимізують управління навчальною діяльністю [1,3,7]. Також слід зазначити, що комп'ютерні технології є потужним потенціалом корекційно-розвиткового навчання, що сприяє більш успішній соціалізації та соціальної адаптації розумово відсталих дітей.

Використання дозволяє стверджувати, що роль комп'ютерної технології в навчально - виховному процесі надає педагогу ряд переваг [1,5,8]:

- можливість вийти за межі традиційних методів навчання;
- додаткову мотивацію навчальної діяльності;
- коригувати порушені функції на полісенсорній основі;
- проектування нових змістовних напрямків;
- розширення можливостей використання різних систем аналізаторів у процесі роботи;
- створення на заняттях різних ситуацій спілкування;
- формування у дитини навичок самоконтролю;
- розвиток дрібної моторики;
- оволодіння дитиною основами комп'ютерної грамоти тощо.

Використання у навчально-корекційному процесі ІКТ для розумово відсталих молодших школярів передбачає врахування механізмів наявних порушень у дітей, закономірностей їх прояву, особливостей розвитку дитини. Отже для успішності навчання використовується технічний супровід, метою якого є забезпечення спеціальними технологіями навчання, що дають змогу вирішити такі питання:

- компенсації наявних психофізичних порушень;
- створення сприятливих умов для ефективною корекційно-розвитковою роботи з розумово відсталими молодшими школярами;
- надання рівних можливостей для отримання інформації під час навчального процесу;
- надання можливості самостійно (дистанційно) навчатися за

межами навчального закладу.

Для корекції уваги розумово відсталих школярів нами було використано корекційно-розвиткову програму " Живий звук ", призначену для ефективного розвитку мови і когнітивних навичок (мислення, уваги, пам'яті) дітей із порушеннями психофізичного розвитку [1, с. 7] . Всі модулі програми " Живий звук " спрямовані на розвиток і вдосконалення пізнавальних процесів дитини, особливо на розвиток уваги (зорової, слухової, кінетичної і т.п.). Увесь комплекс комп'ютерної програми складається з наступних підпрограм модулів: "Вчися говорити звуки", "Профілі", "Автоматизація звуковимови", "Діалоги", "Водоспад", "Дім", "Тварини", "Прояви емоцій", "Пори року", "Диктант", "Звуки природи", "Словник в малюнках", "База даних". У завданнях програми "Живий звук" на думку авторів практично всі модулі націлені на стимулювання розвитку уваги (його концентрації, стійкості, обсягу, розподілу), що забезпечує стійкий інтерес до цієї програми маленьких користувачів [1].

Нами було досліджено стан уваги у 184 розумово відсталих учнів

1 – 3 класів допоміжних шкіл м. Києва з використанням низки адаптованих модулів комп'ютерної програми "Живий звук": "Звуки природи", "Прояв емоцій", "Словник в малюнках", "Птахи".

Метою модуля "Звуки природи" за темою "Тварини" було визначення стійкості і концентрації уваги у розумово відсталих учнів 1-3 класів. Для цього ми використовували гру : "Згадай". Прослуховуючи запропонований вчителем звук (голос ведмедя), учні повинні були правильно відібрати за 1 хвилину роботи малюнок тварини і, клацнувши мишкою по малюнку, прослухати голос обраної тварини. Після прослуховування голосу учні відтворювали голос тварини або птаці, прослуховуючи вимовлене з допомогою функції візуалізації.

Обсяг уваги досліджували, використовуючи модуль: "Птахи". Попередньо була проведена пропедевтична робота з учнями, після якої вони, уважно розглядаючи зображення на екрані монітора, виконували завдання протягом 2- х хвилин. Серед всіх птахів школярі мали виділити: а) домашніх птахів, б) диких птахів.

Розподіл уваги вивчали, використовуючи модуль "Словник в малюнках" - тема "Фрукти, ягоди". Спочатку вчителем була проведена підготовча робота з учнями з даної теми. За сигналом вчителя, розглядаючи протягом 1 хвилини на екрані монітора картинки, учні повинні були вказати, де фрукти, а де - ягоди.

Переключення уваги вивчали, використовуючи модуль "Прояв емоцій". Переглядаючи картки із зображеннями емоцій: а) радості, б) горя, в) подиву - учні повинні були протягом 2- х хвилин: а) плескати в долоні, б) тупотіти ногами, в) розводити руками.

Після проведення занять зафіксували позитивні зміни у стані уваги розумово відсталих школярів. Найбільш результативними, за даними

проведеного дослідження, виявилися зміни в концентрації уваги: школярі краще зосереджувалися при виконанні вправ, майже всі на другому занятті без помилок виконували по 2-3 вправи, прислухаючись до інструкцій. Діти уважно спостерігали, простежуючи очима за зміною об'єктів, швидко запам'ятовували умовні позначення, після першого заповненого рядка переставали дивитися на зразок. Вони уважно слідкували за ходом своєї роботи. Якщо допускали помилки, то самостійно намагалися виправити їх, тобто опанували навички контролю й самоконтролю, якими раніше не послуговувалися. Діти уважно слухали пояснення щодо виконання кожної гри-завдання, намагаючись запам'ятати умову виконання її. Якщо щось було незрозуміло, то запитували, просили повторити інструкцію. Змінилося ставлення до виконання завдання. Усю роботи почали виконувати охайно, чого не спостерігалось раніше. Варто відмітити ставлення до оцінки. Якщо до експерименту школярі мало звертали увагу на оцінку своєї діяльності, то після проведення експериментальних ігор почали адекватно відноситися до оцінювання їхньої роботи, перестали метушитися в процесі виконання ігрових завдань, слідкували за дотриманням умов гри, мотивуючи тим, що хочуть, щоб їх похвалили, щоб отримати гарну оцінку. Все це сприяло тому, що діти стали більш відповідально відноситися до виконання будь-якого завдання, перевіряли й контролювали правильність дотримання умов ігор. Властивості уваги змінилися в позитивний бік (див. таблицю 1).

Таблиця 1

**Динаміка стану уваги розумово відсталих учнів
при використанні корекційних ігор**

Розумово відсталі учні	Стійкість уваги	Концентрація уваги	Розподіл уваги	Переключення уваги	Обсяг уваги
Контрольні класи	5,38	46,11	50,63	0,72	15,11
Експериментальні класи	10,77	52,69	58,84	1,99	20,31
Різниця	5,39	6,58	8,21	1,27	5,2

Висновки. Як свідчать результати отриманих даних, загальна різниця в показниках стану уваги учнів експериментального і контрольного класів становить 5,33. Таким чином, використання корекційних ігор на розвиток усіх властивостей уваги сприяє корекції уваги розумово відсталих учнів 1-3 класів.

Крім того, організоване належним чином в навчальному закладі лікування соматичних і психічних порушень є частиною корекційної роботи. Корируючи увагу молодших розумово відсталих школярів, необхідно враховувати психосоматичний стан їхнього здоров'я, завдяки чому значно покращиться успішність учнів у застосуванні отриманих ними знань у практичній діяльності.

Список використаних джерел

1. Апаратно-програмний методичний комп'ютерний комплекс з корекційної-розвитковою програмою "Живий звук" // Інструктивно-методичний посібник / за ред. В.В. Засенка, А.А. Колупаєвої. – К.: О.Т. Ростунов, 2011. – 286 с.
2. Блюмина М.Г. Распространенность, этиология и некоторые особенности клинических проявлений сложных дефектов // Дефектология. – 1983. – №3. – С. 3–10.
3. Глазкова Н.Н. Обучение элементам информатики старших школьников с нарушением интеллекта: автореф. дисс... канд. пед. наук. - 13.00. 03. – СПб.: Речь, 2007. – 22 с.
4. Гунина Е.В. Особенности объема зрительного внимания у подростков массовой и вспомогательной школ: автореф. дисс. ... канд. психол. наук. – 19. 00.07 педагогическая психология. – М.: Просвещение, 1987. – 16 с.
5. Лиєпиня С.В. Особенности внимания учащихся младших классов вспомогательной школы // Дефектология. – 1977. – №5. – С. 20-25.
6. Милерян Е.А. Вопросы теории внимания в свете учения И.П. Павлова о высшей нервной деятельности // Советская педагогика. – 1954. – № 2. – С. 55-67.
7. Синьов В.М. Корекційна психопедагогіка. Олігофренопедагогіка: підручник. – Ч. 1. – К.: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2007. – 238 с.
8. Шеремет М.К., Качуровська О.Б. Комп'ютерна система тестового контролю знань студентів //Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова, серія 19. Корекційна педагогіка та психологія. Вип. 16. К.: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2010. – С. 239-243.

The article describes the features of a state of attention mentally retarded pupils 1 - 3 classes. We prove the relationship specificity of functioning of attention on the state of physical and mental health of mentally retarded students. The use of correction games has improved the attention of mentally retarded students in their learning activities.

Keywords: mentally retarded students, psychosomatic, attention, correction, corrective games, and information and communication technology.

Отримано 1.9.2014